

مقامی تکیہ دولت

www.ketab.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دفتر
پژوهشهای
فرهنگی

مختاری طالقانی، اسکندر، ۱۳۳۵ -

معماری تکیه دولت / اسکندر مختاری طالقانی؛ [برای] سازمان زیباسازی شهر تهران -
تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۹۷.
۴۸ ص.: مصور. - (تهران پژوهی؛ ۲۱)

ISBN: 978-964-379-468-2

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

۱. تکیه دولت. ۲. تکیه ها و حسینیه ها - ایران - تهران - تاریخ - قرن ۱۳ ق. ۳. معماری
اسلامی - ایران - تهران. ۴. ساختمان های تاریخی - ایران - تهران. الف. سازمان زیباسازی
شهر تهران. ب. دفتر پژوهشهای فرهنگی. ج. عنوان.
۱۳۹۷ م ۳ / م ۲۶۱ BP ۲۹۷/۷۵
کتابخانه ملی ایران
۵۵۰۴۶۵۷

ISBN: 978-964-379-468-2

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۹-۶۶۸-۱

• معماری تکیه دولت

• رشته: دکتر اسکندر مختاری طالقانی

• ویراستار: پروین حیدری

• طرح جلد: صفحه آرا: فریده داورزنی

• چاپ اول: ۱۳۹۷

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون
اجازه کتبی دفتر پژوهشهای فرهنگی ممنوع است.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دفتر
پژوهشهای
فرهنگی

دفتر پژوهشهای فرهنگی

تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، کوچه باقری قصرالدشتی، شماره ۵

کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۹۱۳ تلفن: ۸۸۲۱۳۶۴ دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵

www.iranculturalstudies.com

سازمان زیباسازی شهر تهران

میدان هفت تیر، خیابان شهید مفتاح جنوبی، نیش کوچه شیرودی، شماره ۲

تلفن: ۸۹۳۵۷۰۰۰ نمابر: ۸۸۱۳۶۶۴

www.zibasazi.ir

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۸	انتخاب مکان تکیه دولت
۱۲	سال ساخت تکیه دولت
۱۵	سازندگان تکیه دولت
۱۷	ویژگی‌های معماری
۲۰	وسعت ساختمان و نحوه ارتباط فضاهای داخلی
۲۱	دسترسی‌ها و ارتباط با بافت شهری، حمل و نقل
۲۲	ورودی‌های تکیه دولت
۲۹	محوطه میانی
۳۲	انتظام فضایی تکیه دولت
۳۴	تزیینات و آرایه‌ها
۳۷	پوشش تکیه دولت
۴۰	دوره‌های ساختمانی
۴۲	تکیه دولت در آخرین روزهای حیات
	پیگردی‌های سازمان میراث فرهنگی برای دستیابی به
۴۳	بقایای معماری تکیه دولت
۴۶	سرانجام تکیه دولت
۴۷	منابع

طی دهه اخیر که تاریخ تحولات معماری معاصر ایران علاقه‌مندان فراوانی را به خود جذب کرده، معماری تکیه دولت نیز همواره مورد توجه و عرصه منحصصان بوده است. این که اصل و منشأ این معماری چیست و از کجاست ریشه‌ای که چرا بنایی با این عظمت و شکوه از میان رفته و دیگر نیست، مسئله‌ای است که پژوهشگران به دانستن آن علاقه‌مندند. سؤالات دیگری هم مطرح است از آن جمله: با توجه به تصاویر مختلفی که از بنا وجود دارد، آیا می‌توان به بازسازی معماری تکیه دولت دست یافت؟ ورای مدلات مختلفی که در این زمینه تاکنون به نگارش درآمده، هنوز به تمام و کمال معماری تکیه دولت ناشناخته باقی مانده است. از این رو از آن جا که نگارنده این کتاب دست را یافته است تا در سال ۱۳۷۴ در مدت ۱۳ روزی که اجازه بانیابی از به سازمان میراث فرهنگی داده شده، در خدمت استاد برجسته و شگفت‌انگیز مرحوم دکتر باقر آیت‌الله‌زاده شیرازی، به جست‌وجو برای باریابی از بنا پرداخته، بر خود واجب دانستم که روایتی از تکیه دولت را بازگو کنم تا بتوان بیان‌کننده و توصیفگر معماری اثر و تحولات تاریخی آن باشد.

به جز معماری جذاب و تأثیرگذار تکیه دولت، نقش و جایگاه این اثر و تحولات شهرسازی دهه ۱۲۸۰ قمری در شهر تهران که در دوران سلطنت ناصرالدین‌شاه قاجار و به دست گروهی از کارگزاران تجدیدگرا صورت گرفت نیز مهم است. در واقع تکیه دولت یکی از عناصر شاخص و تأثیرگذار در تغییر چهره شهر کهن به شهر توسعه‌یافته با روایت اروپایی

آن به شمار می‌رود و بخشی از یک منظومه شهری است که شکل‌گیری آن در نسبت با دیگر عناصر شهری باید سنجش و ارزیابی شود. از منظر فضاهای آیینی شکل گرفته در ایران نیز معماری تکیه دولت که با هدف برگزاری مراسم سوگواری ایام محرم و تعزیه و شبیه‌خوانی ساخته شده است، وجهی متمایز از سیر تحولات معماری در ایران را به نمایش می‌گذارد. این صورت از معماری برای برگزاری مراسم آیینی و تعزیه قبل از این تاریخ در ایران، سابقه نداشت و بعد از آن هم تکرار نشد. گزارش پیش‌رو قصد واگویی این روایات را با اتکا به اسناد فنی، مستندات تصویری و منابع تاریخی موجود دارد.

انتخاب محل تکیه دولت

- به نظر می‌رسد در انتخاب محل استقرار تکیه دولت در دهه سوم حکومت ناصرالدین‌شاه کتبا با تغییر فصل برگزاری مراسم عزاداری از روزهای گرم به روزهای سرد سال همراه بود، عوامل زیر مؤثر بوده است:
۱. محل قرارگیری تکیه در مجموعه کاخ‌های سلطنتی باشد تا هم شاه و هم اهل اندرون به راحتی به آن دسترسی داشته باشند؛
 ۲. مردم تهران نیز بتوانند به راحتی به محل کیه رفت‌وآمد کنند؛
 ۳. تلاش شود زمین دولتی باشد تا برای تملک آن هزینه زیادی صرف نشود؛
 ۴. محل مورد نظر از وسعت لازم برای استقرار یک ساختمان وسیع و گسترده برخوردار باشد.

به همین دلیل بخش جنوبی محله ارگ در مجاورت قسمت بیرونی مجموعه کاخ‌های سلطنتی، در هم‌جواری عمارت تالار الماس برای استقرار ساختمان تکیه دولت برگزیده شد. این محل از سمت شرق به واسطه یک میدان‌گاه با معبر شرقی ارگ ارتباط داشت. به این ترتیب هم ساکنان بخش جنوب شرقی محله ارگ و هم ساکنان محله حیاط شاهی که یکی